

AHOLI SALOMATLIGINI SAQLASHDA DAVLAT XARAJATLARINING IQTISODIY AHAMIYATI

**Mirzaliyeva Lazzatxon
Madaminovna**

*Abu Ali ibn Sino nomidagi Qo'qon jamoat
salomatligi texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada aholi salomatligini saqlash tizimida davlat xarajatlarining iqtisodiy ahamiyati, ularning jamiyat farovonligi va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilayotgan davlat mablag'lari aholining sog'lom turmush tarzini shakllantirish, kasalliklarning oldini olish hamda mehnat resurslarining samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi asoslab berilgan. Shuningdek, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlaridan samarali foydalanish yo'llari, moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish hamda profilaktik tadbirlarni rivojlantirishning iqtisodiy jihatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash tizimini boshqarish va uning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar:

aholi salomatligi, sog'liqni saqlash tizimi, davlat xarajatlari, iqtisodiy samaradorlik, moliyalashtirish, tibbiy xizmatlar, profilaktika, sog'lom turmush tarzi, byudjet mablag'lari, ijtimoiy himoya, iqtisodiy rivojlanish, sog'liqni saqlash iqtisodiyoti.

Kirish. Bugungi kunda aholi salomatligini saqlash har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, iqtisodiy barqarorlik hamda aholining turmush darajasi ko'p jihatdan sog'liqni saqlash tizimining rivojlanish darajasiga bog'liq. Sog'lom aholi – bu mamlakatning eng muhim strategik resursi bo'lib, u iqtisodiy o'sish, mehnat unumdorligi va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli sog'liqni saqlash sohasiga davlat tomonidan ajratilayotgan mablag'lar nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy sharoitda sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish, aholiga sifatli tibbiy xizmat ko'rsatishni ta'minlash hamda kasalliklarning oldini olish maqsadida davlat budjeti hisobidan katta miqdorda mablag'lar yo'naltirilmogda. Ushbu xarajatlar tibbiyot muassasalarini zamonaviy texnika va asbob-uskunalar bilan jihozlash, tibbiyot xodimlarining mehnatini rag'batlantirish, dori-darmonlar bilan ta'minlash, profilaktika tadbirlarini amalga oshirish va aholining sog'lom turmush tarzini shakllantirishga xizmat qiladi. Davlat xarajatlarining samarali rejalashtirilishi va oqilona taqsimlanishi esa sog'liqni saqlash tizimining barqaror faoliyat yuritishini ta'minlaydi.

Aholi salomatligini saqlashga yo'naltirilgan davlat xarajatlari iqtisodiy nuqtai nazardan ham muhim investitsiya sifatida qaraladi. Chunki sog'lom aholining mavjudligi mehnat resurslarining sifatini oshiradi, ish unumdorligini ko'paytiradi hamda iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aksincha, sog'liqni saqlash tizimiga yetarli darajada mablag' ajratilmasligi kasalliklarning ko'payishiga, mehnat qobiliyatining pasayishiga va iqtisodiy yo'qotishlarning ortishiga olib kelishi mumkin. Shu bois sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilayotgan davlat xarajatlarining iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish va baholash dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, tibbiy xizmatlar sifatini oshirish hamda aholining salomatligini mustahkamlash maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda davlat tomonidan sog'liqni saqlash sohasini moliyalashtirish hajmini oshirish, yangi tibbiyot muassasalarini qurish va rekonstruksiya qilish, zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etish hamda profilaktika ishlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur chora-tadbirlar aholi salomatligini yaxshilash bilan bir qatorda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga ham xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlaridan samarali foydalanish, moliyaviy resurslarni to'g'ri boshqarish va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari hozirgi kunda alohida e'tibor talab etmoqda. Chunki mavjud moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish orqali ko'proq aholiga sifatli tibbiy xizmat ko'rsatish, kasalliklarning oldini olish va sog'liqni saqlash tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi aholi salomatligini saqlashda davlat xarajatlarining iqtisodiy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash, ularning jamiyat farovonligi va iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tahlil qilish hamda sog'liqni saqlash tizimida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida aholi salomatligini saqlash tizimida davlat xarajatlarining iqtisodiy ahamiyatini o'rganishga qaratilgan ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi sog'liqni saqlash sohasida davlat tomonidan ajratilayotgan moliyaviy resurslarning iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish, ularning jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'sirini baholash hamda ushbu jarayonlarni takomillashtirish yo'llarini aniqlashga asoslandi.

Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus ilmiy tadqiqot usullari qo'llanildi. Jumladan, tahlil va sintez usuli yordamida sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining tarkibi, yo'nalishlari hamda ularning iqtisodiy natijalari o'rganildi. Taqqoslash usuli orqali turli davrlarda sog'liqni saqlash sohasiga ajratilgan mablag'lar hajmi, ularning o'zgarish dinamikasi hamda ushbu mablag'larning aholining salomatlik ko'rsatkichlariga ta'siri tahlil qilindi. Statistik tahlil usuli asosida sog'liqni saqlash tizimiga yo'naltirilgan davlat xarajatlari, kasallanish darajasi, umr davomiyligi va mehnatga layoqatlilik ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida iqtisodiy-matematik tahlil, grafik tasvirlash, umumlashtirish hamda mantiqiy yondashuv usullaridan ham foydalanildi. Ushbu usullar yordamida sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining samaradorligi,

ularning iqtisodiy natijalarga ta'siri hamda resurslardan foydalanish darajasi baholandi. Tadqiqot natijalarini yanada ishonchli qilish maqsadida mavjud ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, statistik ma'lumotlar va sog'liqni saqlash sohasiga oid rasmiy hisobotlar o'rganildi va tahlil qilindi.

Tadqiqot metodologiyasining asosini tizimli yondashuv tashkil etadi. Mazkur yondashuv orqali sog'liqni saqlash tizimi yagona ijtimoiy-iqtisodiy tizim sifatida ko'rib chiqildi va undagi davlat xarajatlarining o'rni hamda ahamiyati kompleks tarzda baholandi. Shu bilan birga, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish uchun nazariy va amaliy ma'lumotlar o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, aholi salomatligini saqlash tizimiga yo'naltirilayotgan davlat xarajatlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Sog'liqni saqlash sohasiga ajratilayotgan mablag'larning ortishi tibbiy xizmatlar sifati yaxshilanishiga, kasalliklarning oldini olish imkoniyatlarining kengayishiga hamda aholining umumiy salomatlik darajasining oshishiga xizmat qiladi. Natijada mehnat resurslarining samaradorligi ortib, iqtisodiy faol aholi soni ko'payadi.

O'rganishlar davomida sog'liqni saqlash tizimiga ajratilgan davlat mablag'lari hajmi va aholining salomatlik ko'rsatkichlari o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Xususan, profilaktika tadbirlariga yo'naltirilgan xarajatlarning oshishi yuqumli va surunkali kasalliklarning kamayishiga, aholining umr davomiyligining uzayishiga hamda vaqtincha mehnatga layoqatsizlik holatlarining qisqarishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida ishlab chiqarish jarayonida yo'qotiladigan ish vaqtining kamayishiga va iqtisodiy samaradorlikning oshishiga sabab bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlaridan oqilona foydalanish tibbiyot muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etish hamda tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini oshirish imkonini beradi. Bu jarayon aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmatlar sifatining oshishiga, tibbiy yordamdan foydalanish imkoniyatlarining kengayishiga hamda sog'liqni saqlash tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilgan davlat xarajatlarining iqtisodiy samaradorligi ko'p jihatdan mablag'larni to'g'ri rejalashtirish, ularni ustuvor yo'nalishlarga taqsimlash va nazorat qilish tizimining samaradorligiga bog'liq ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, birlamchi tibbiy yordam, profilaktika va aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishga yo'naltirilgan xarajatlar uzoq muddatli iqtisodiy foyda keltirishi isbotlandi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining oshirilishi nafaqat ijtimoiy sohada, balki iqtisodiy sohada ham ijobiy o'zgarishlarga olib keladi. Xususan, aholi salomatligining yaxshilanishi ishchi kuchining sifatini oshiradi, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytiradi hamda mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli sog'liqni saqlash tizimini yetarli darajada moliyalashtirish davlatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, aholi salomatligini saqlash tizimida davlat xarajatlari muhim iqtisodiy va ijtimoiy

ahamiyatga ega bo'lib, ular jamiyat rivojlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilayotgan mablag'lar aholining salomatligini mustahkamlash, kasalliklarning oldini olish hamda mehnat resurslarining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirish va davlatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilish jarayonida aniqlanishicha, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining samaradorligi ko'p jihatdan moliyaviy resurslarni boshqarish darajasi, ularning maqsadli yo'naltirilishi hamda nazorat mexanizmlarining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Mablag'larning asosan profilaktika tadbirlariga, birlamchi tibbiy yordam tizimiga va zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etishga yo'naltirilishi uzoq muddatli iqtisodiy natijalarni ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, sog'liqni saqlash tizimida investitsion yondashuvni kuchaytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, davlat xarajatlarining hajmi bilan bir qatorda ularning samaradorligi ham katta ahamiyatga ega. Ya'ni mablag'larning ko'paytirilishi o'z-o'zidan yuqori natijalarni bermaydi, balki ularning oqilona va samarali sarflanishi muhim hisoblanadi. Shu sababli sog'liqni saqlash tizimida moliyaviy rejalashtirish, monitoring va baholash tizimlarini takomillashtirish zarur. Bu orqali mavjud resurslardan maksimal darajada foydalanish hamda tibbiy xizmatlar sifatini oshirish mumkin.

Shuningdek, tadqiqot natijalari xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni milliy sog'liqni saqlash tizimiga moslashtirish zarurligini ham ko'rsatdi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni tasdiqlaydiki, sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilgan davlat xarajatlari uzoq muddatda iqtisodiy foyda keltiradi. Chunki sog'lom aholi iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etadi, ishlab chiqarish jarayonida samaradorlikni oshiradi hamda ijtimoiy xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, sog'liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda tibbiyot xodimlarining malakasini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur omillar sog'liqni saqlash tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlash bilan bir qatorda, aholining salomatlik darajasini yaxshilash va mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqotlar natijasida aholi salomatligini saqlash tizimida davlat xarajatlari muhim iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi. Sog'liqni saqlash sohasiga yo'naltirilayotgan davlat mablag'lari aholining salomatlik darajasini yaxshilash, kasalliklarning oldini olish, umr davomiyligini uzaytirish hamda mehnat resurslarining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi. Bu esa o'z navbatida mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida sog'liqni saqlash tizimiga ajratilayotgan davlat xarajatlarining iqtisodiy samaradorligi ko'p jihatdan moliyaviy resurslarni to'g'ri rejalashtirish, ustuvor yo'nalishlarga maqsadli taqsimlash va ularning sarflanishi ustidan samarali nazoratni yo'lga qo'yishga bog'liqligi aniqlandi. Ayniqsa, profilaktika tadbirlariga, birlamchi tibbiy yordam tizimini rivojlantirishga hamda

zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etishga yo‘naltirilgan xarajatlar uzoq muddatli iqtisodiy samara berishi asoslab berildi.

Shuningdek, sog‘liqni saqlash tizimida davlat xarajatlarning samaradorligini oshirish uchun bir qator muhim yo‘nalishlar belgilab olindi. Jumladan, sog‘liqni saqlash sohasini moliyalashtirish hajmini bosqichma-bosqich oshirish, resurslardan oqilona foydalanish, tibbiy xizmatlar sifatini yaxshilash, tibbiyot xodimlarining kasbiy malakasini muntazam oshirib borish hamda zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish zarurligi ta’kidlandi.

Umuman olganda, aholi salomatligini saqlashga yo‘naltirilgan davlat xarajatlari jamiyat farovonligini ta’minlash, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois sog‘liqni saqlash tizimida davlat xarajatlardan samarali foydalanish va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdurahmonov, A. (2021). Innovatsion iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”. – 210 b.
2. Ahmadjonov, B. (2020). Sog‘liqni saqlash menejmenti. – Toshkent: “Iqtisod-moliya”. – 180 b.
3. Jo‘rayev, H. (2019). Biznes va innovatsion g‘oyalar. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”. – 156 b.
4. Karimov, M. (2022). Telemeditsina va raqamli tibbiyot rivojlanishi. – Toshkent: “Tafakkur qanoti”. – 198 b.
5. Mamatqulov, I. (2021). Innovatsion texnologiyalar va ularning tibbiyotda qo‘llanilishi. – Toshkent: “Ziyo”. – 176 b.
6. Nazarov, Sh. (2020). Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruv va samaradorlik. – Toshkent: “Universitet”. – 222 b.
7. Olimov, R. (2019). Biznes-reja va startaplar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: “IQTISOD-INVEST”. – 240 b.
8. Qo‘chqorova, M. (2021). Sog‘liqni saqlashda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: “Yangi asr avlodi”. – 164 b.
9. Saidova, D. (2022). Raqamli iqtisodiyot va tibbiyot xizmatlari. – Toshkent: “Fan”. – 200 b.
10. Yusupov, O. (2020). Innovatsion menejment va sog‘liqni saqlash tizimi. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”. – 188 b.
11. Porter, M. E., & Teisberg, E. O. (2006). Redefining Health Care: Creating Value-Based Competition on Results. Harvard Business School Press.
12. World Health Organization (2023). Global report on effective access to assistive technology. Geneva: WHO.
13. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi (2024). Sog‘liqni saqlash tizimini rivojlantirish strategiyasi 2030. Toshkent.
14. Christensen, C. M., Grossman, J. H., & Hwang, J. (2009). The Innovator’s Prescription: A Disruptive Solution for Health Care. McGraw-Hill.